

ביאור הדף בבא בתרא דף קי"א

במשנה התבאר שהאיש יורש את אמו. ומביאה הגמרא ברייתא שמבארת את המקור לדין זה, שאומרת הברייתא שמהפסוק "וכל בת יורשת נחלה ממוטות בני ישראל" לומדים שיתכן שבת תירש נחלת ב' מטות. על ידי שאביה משבט אחד ואמה משבט אחר ומתו וירשתו, ורואים שבת יורשת אף את אמה, ולא רק את אביה.

ושואלת הברייתא שאמנם לומדים כאן שבת יורשת את אמה אך מהיכן לנו שאף הבן יורש את אמו, ומבארת הברייתא שלומדים זאת בקל וחומר, שאם בת שהורע כחה בנכסי האב שאינה יורש היכן שיש בן, למרות זאת יפתה התורה את כוחה לומר שהיא יורשת את האם, וודאי שהבן שקודם לבת בנכסי האב שירש אף את נכסי אמו.

וכפי שמתי שבן יורש את אביו הוא קודם לבת, כך כשבן יורש את אמו הוא קודם לבת, ולכן אם יש בן ובת הבן קודם לבת לרשת את נכסי אמו.

אמנם ר' יוסי בר' יהודה ור"א בר' יוסי אמרו בשם רבי זכריה בן הקצב שבירושת האם אין הבן קודם לבת, אלא הבן והבת שווין בנכסי האם. וטעמם כיון שאומרים שדיו לבא מן הדין להיות כנדון, וכיון שאת עצם הדין שבן יורש את או לומדים בקל וחומר ממה שבת יורשת את אמו, אי אפשר לומר שבן יהיה קודם לבת, אלא אפשר ללמוד מקל וחומר רק שהבן יהיה כמו הבת עצמה ולא יותר ממה, ולכן בירושתם האם שניהם שווים, ויורשים יחד אף במקום שיש בן.

ושואלת הגמרא כיצד יתכן שתנא קמא חולק על דברי ר' זכריה בן הקצב, הרי הכלל של דיו לבא מן הדין הוא מדאורייתא, ששנינו בברייתא מקור לכך שדנים קל וחומר, מהתורה שנאמר בא שכשאר מרים הצטרעה אמר ה' למשה, "ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים" ולכן שתצא שבעת ימים מחוץ למחנה. **ושואלת** הברייתא שהרי אם כשאביה מכלים אותה היא נכלמת שבעת ימים, אם כך כשהשכינה מרחקת אותה קל וחומר שתהיה נלחמת ארבעה עשר יום, שהרי מעלת אביה אינה דומה למעלת השכינה. ומדוע למרות זאת היא נכלמת רק שבעת ימים.

ומכאן לומדים שדיו לבא מן הדין להיות כנדון ולכן אי אפשר ללמוד מקל וחומר יותר מהדין שנאמר בדבר שממנו לומדים את הקל וחומר.

ועונה הגמרא שוודאי שאף תנא קמא סובר את הדין של דיו לבא מן הדין להיות כנדון, אך דווקא כאן סובר תנא קמא שבן קודם לבת לרשת את מטה האם, כיון שלומדים זאת מהפסוק עצמו שנאמר בו "וכל בת יורשת נחלה **ממוטות** בני ישראל" והמילה מטות כורכת יחדיו ומקישה את מטה האם למטה האב, וממילא כפי שבדין יורשת מטה האב בן קודם לבת אף בירושת מטה האם הבן קודם לבת.

ומביאה הגמרא שרב ניתאי היה סבור לפסוק הלכה כדעת ר' זכריה בן הקצב שהבן והבת שווים בירושת האם, ואמר לו שמואל מדוע דעתך לעשות כך משום דעת זכריה, בטלו דבריו של זכריה, ואין הלכה כמותו.

ומספרת הגמרא שרבי טבלא פסק הלכה למעשה כרבי זכריה בן הקצב, ואמר לו רב נחמן מדוע פסקת כך, והשיב לו שהוא פסק כך משום שאמר רב חיננא בר שלמיא בשם רב שהלכה כרבי זכריה בן הקצב, ואמר לו רב נחמן שלך ותחזור בך מהדין שפסקת ואם לא אנדה אותה, ולא יועיל לך רב חיננא בר שלמיא.

עוד מביאה הגמרא שרב הונא בר חייא היה סבור לפסוק הלכה כרבי זכריה בן הקצב, ואמר ליה רב נחמן מדוע אתה רוצה לפסוק כך, והשיב לו שהרי אמר רב הונא בשם רב שהלכה כר' זכריה בן הקצב, ושאל אותו רב נחמן האם אשלח לו לבדוק האם הוא אכן אמר כך, והכסיפו פניו של ר' הונא בר חייא מחמת בושה, שחשש שר' הונא חזר או או שלא היה בטוח בשמועתו. ואמר לו רב נחמן שאם היה רב הונא נפטר היית נשאר בפסקך ולא היית חוזר בך.

ואומרת הגמרא שדעת רב נחמן כפי שאמרו רב ושמואל שאין הלכה כר' זכריה בן הקצב.

מביאה הגמרא מעשה שרבי ינאי היה נסמך על כתפיו של רבי שמלאי שמשו והלכו בדרך, וראה ר' שמלאי את ר' יהודה הנשיא הולך לעברם, ואמר ר' שמלאי לר' ינאי שאדם חשוב שלבוש בטלית חשובה של תלמידי חכמים מגיע לעברם.

וכשהגיע אליהם ר' יהודה, מישש ר' ינאי את גלימתו ואמר לו ואמר לו שבגד זה שיעורו לקבל טומאה כדין שק, שחתיכה ממנו מקבלת טומאה בגודל רק אם יש בו ד' על ד' אצבעות.

ושאל ר' יהודה את ר' ינאי מהיכן יודעים שבן קודם לבת לרשת את נכסי האם, והשיב לו ר' ינאי שלומדים זאת מהמילה "מטות" שנאמרה בפסוק "וכל בת יורשת נחלה ממתות בני ישראל", שלומדים ממנה שמקישים את מטה האם למטה האב, וכפי שבירושת מטה האב הבן קודם לבת כך בירושת מטה האם דהיינו ירושת האם, הבן קודם לבת.

והוסיף ושאל ר' יהודה שאם כך נאמר שכפי שבירושת האב הבכור נוטל פי שנים, כך גם בירושת האם הבכור יטול פי שנים.

עמוד ב'

ואמר ר' ינאי לשמשו בא ונלך כיון שאין זה רוצה ללמוד.

ומבאר אב"י מה באמת הטעם שבירושת האם בכור אינו נוטל פי שניים, שנאמר בדין ירושת הבכור, "כי את הבכור וגו' יכיר לתת לו פי שניים בכל אשר ימצא לו" ומשמע שהבכור יורש פי שניים רק בכל מה שיהיה "לו" דהיינו לאב, ולא לאם.

ושואלת הגמרא שאולי דווקא אם מדובר בבכור רק לאביו ולא לאמו אז הוא אינו יורש בנכסי אמו פי שניים, וככגון שלאם היו קודם בנים מבעל אחר, אבל אם הוא בכור גם של אביו וגם של אמו הוא יורש פי שניים אף בנכסי אמו.

וביאר ר' נחמן בר יצחק שלומדים מהמשך הפסוק שם "כי הוא ראשית אוננו", שאף אם הבכור ראשית אונה של האם, דהיינו בכור אף לאם, הוא אינו נוטל פי שניים בנכסי אמו, אלא רק בנכסי אביו.

אך שואלת הגמרא שלומדים מפסוק זה דין אחר, שבכור שנולד לאחר שנולדו להוריו נפלים דינו כבכור לנחלה כיון שבכור הינו מי שלבו של אביו דווה עליו, אך אין ליבו של האב דווא על נפל. ועונה הגמרא שאם היה הפסוק בא ללמד רק את הדין הזה היה הפסוק יכול לומר כי הוא ראשית און, וממה שאמר הפסוק "כי הוא ראשית אוננו", משמע אף את הדין שהבכור שהוא ראשית אוננו של האב נוטל פי שניים רק בנכסי האב, אך אין הבכור שהוא ראשית אונה של האם נוטל פי שניים בנכסיה.

ועדיין שואלת הגמרא שאולי המיעוט של אוננו ולא אונה, זה רק באופן שהבן הוא בכור רק של האם ולא של האב, וכגון שיש לאב בן בכור מאשה אחרת, אבל אם הוא בכור גם של האם וגם של האב הוא נוטל בירושת שניהם פי שניים.

וביאר רבא שלומדים מהפסוק "לו משפט הבכורה" שמשפט הבכורה הוא דווקא בנכסי האישה ואין משפט הבכורה בנכסי האישה.

במשנה התבאר שהאישה יורשת את אשתו, ומביאה הגמרא ברייתא שאומרת מה המקור לדין זה, שאומרת הברייתא שמה שהמילה "שאר" שנאמרה בפסוק "ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו וירש אותה" הכוונה לאשתו. ומכאן לומדים שהבעל יורש את אשתו.

ומוסיפה הברייתא שאי אפשר לומר שהאשה אף היא תירש את הבעל שנאמר בפסוק "שאר וירש אותה" ולומדים מכאן שהוא יורש אותה ואין היא יורשת אותו.

ותמהה הגמרא שהרי משמעות הפסוק היא לא שאדם יורש את שארו, אלא ששאר וירש אותו, וביאר אב"י שצריך לבאר את הפסוק ונתתם את נחלתו לקרוב אליו, שארו יורש אותה. דהיינו שהקרוב יורש את שארו.

אך אמר רבא שלא יתכן לחתוך בסכין את הפסוק ולשנות את משמעותו. ולכן אמר רבא שצריך לבאר את הפסוק באופן אחר, שבא הפסוק לומר ונתתם את נחלת שארו לו, ובאופן כזה אפשר ללמוד את הפסוק כי לדעת רבא, אחת מצורות

הלימוד היא שגורעים ממקום אחד ומוסיפין את מה שגרעו במקום אחר כדי לדרוש את הפסוק, וכאן גורעים את האות ו' מהמילה נחלתו ואת האות ל' מהמילה שארו, ומוסיפים אותם לאחר המילה שארו, כך שיוצא שבא הפסוק לומד, ונתתם את נחלת שארו לו.

ומביאה הגמרא ברייתא שלדעת רבי עקיבא באמת לומדים את מה שהבעל יורש את אשתו מהפסוק "לשארו וירש אותה", אך לדעת רבי ישמעאל אומר אין צריך ללמוד מפסוק זה, כיון שלומדים זאת מהפסוקים שנאמרו בדין ירושת הבת. שנאמר בפסוק "וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה" והטעם שנאמר הדין שתהיה לאשה לאחד משבט אביה, זה כיון שהבעל יורש את אשתו ואם היא תינשא לבעל משבט אחר, נמצאת נחלת אביה עוברת לשבט אחר.

ומביא ר' ישמעאל פסוק נוסף שנאמר לגבי הדין שבת תינשא דווקא לבעל משבט אביה "ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה" ופסוק נוסף שאומר " ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר".

ועוד נאמר ביהושע "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו", וכי מנין לפנחס גבעה שלא היה לו לאלעזר, אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירש את נחלתה.

ועוד מצינו בדברי הימים "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד" וכי מנין ליאיר שלא היה לו לשגוב מלמד שנשא יאיר אשה ומתה וירש את נחלתה.